فوت و فن‌های سرودن لالایی در گفت‌وگو با مریم اسلامی

سوار بر بال خیال

عکس: کانون نیوز

الهام فیروزبخت

خبرنگار

«مریم اسلامی» به عنوان یکی از شاعران بنام کودک و نوجوان شناخته می‌شود. متولد خراسان رضوی و کارشناس ادبی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان است. مطالعاتش از پانزده سال پیش تاکنون در حوزه ادبیات کودک و نوجوان متمرکز بوده و نوشتن شعر و داستان برای این گروه سنی و انتشار آنها از مهم‌ترین فعالیت‌های او بوده است. خانم شاعر می‌گوید «اولین کتاب‌های منتشر شده من لالایی‌ها هستند. در واقع نوشتن برای کودکان را با لالایی‌ها آغاز کردم. هنوز دخترم به دنیا نیامده بود و من به خواندن لالایی برای او فکر می‌کردم. مطالعات من در زمینه لالایی‌ها مرا به آنجا رساند که دیدم لالایی مناسب برای کودک امروز بسیار کم داریم و از همان روزها سرودن لالایی‌ها را شروع کردم» حاصل آن کتاب ۴۸ لالایی برای چهار فصل شد که در سال ۱۳۸۸ انتشارات قدیانی آن را منتشر کرد. اسلامی یک مجموعه لالایی هم بر اساس صور فلکی و دوازده ماه سال دارد که توسط انتشارات گوهر اندیشه منتشر شده است. با او در مورد چند و چون سرودن لالایی صحبت کرده‌ایم.

شعر با لالایی چه تفاوت‌هایی دارد؟

تفاوت اصلی لالایی با شعر در ساده بودن آن است. در طول تاریخ اغلب لالایی‌ها را زنان سروده‌اند. مادرانی که اولین تعامل و ارتباط دو سویه با کودک را در قالب لالایی شکل می‌داده‌اند. سرایندگان لالایی‌ها شاعران برجسته و متبحر در علوم ادبی نبوده‌اند. اشکال قافیه و حتی وزن در بسیاری از لالایی‌های قدیمی دیده می‌شود، چیزی که مهم است کارکرد این لالایی‌هاست که از دو بخش آوایی و واژگانی تشکیل می‌شود. آوا و موسیقی لالایی برای کودک لذت‌بخش است و واژگان یا شعر لالایی مختص مادر است. گرچه به زبان‌آموزی کودک در سنین بالاتر نیز می‌انجامد. این سادگی و پرهیز از به کاربردن ارائه‌های لفظی و معنوی و دشوارگویی باعث نشده لالایی‌ها دل‌انگیز و پر احساس نباشند. حتی خیال‌انگیزی و ژرف‌اندیشی در بیشتر لالایی‌ها در حد بالایی دیده می‌شود. آوا، موسیقی، نوا و آهنگ از مولفه‌های مهم لالایی‌هاست.

آیا هر شاعری می‌تواند لالایی بسراید؟

ابزار شاعر کلمات هستند. مدد گرفتن از موسیقی و کاربرد خیال و عاطفه در کلام، عناصر شعر را تشکیل می‌دهند. لالایی‌ها هم اولین شعرهای غیر مکتوب زنان در تاریخ ادبیات شفاهی هستند. هر شاعری چنانچه که اراده کند در نوشتن لالایی ناتوان نیست، در دوران معاصر چند لالایی بسیار زیبا را مردان سروده‌اند، اما این روح مادرانگی در لالایی‌هاست که آن را برجسته می‌کند. ترانه‌های نوازشی و قربان صدقه رفتن‌هایی که در کلام مادران است بار عاطفی لالایی را بیشتر می‌کند.

معمولا چه مضامینی هنگام سرودن لالایی مد نظر قرار داده می‌شود؟

برای پاسخ به این سوال باید رویکردی تاریخی-اجتماعی داشت و لالایی‌ها را در دو دسته لالایی‌های سنتی و امروزی بررسی کرد. مضامین در لالایی‌های سنتی بیشتر مضامین اجتماعی، قومی-قبیله‌ای و جغرافیایی است. در مضامین اجتماعی بیشتر وضعیت زنان و مشکلات آنان مطرح می‌شده است. مسائلی مثل ترس‌ها، فقدان‌ها، فراق‌ها، آرزوها و آرمان‌های آنان زیرا همان طور که اشاره کردم مادران، آنها را می‌سروده‌اند. در لالایی‌های امروزی که اغلب شاعران کودک سرایش آنها را شروع کرده‌اند بیشتر به نوازش کودکان توسط نواها و آواها و آرامش بخشی به آنان در هنگام خواب توجه می‌شود. مضامین بیشتر عناصر پیرامون کودک و توجه دادن او به محیط اطراف و بیشتر زیبایی‌های طبیعت و جهان است.

هر شاعری چنانچه که اراده کند در نوشتن لالایی ناتوان نیست، در دوران معاصر چند لالایی بسیار زیبا را مردان سروده‌اند، اما این روح مادرانگی در لالایی‌هاست که آن را برجسته می‌کند

چرا اکثر لالایی‌ها لحنی غمگین دارند؟

به این دلیل که سرایندگان و خوانندگان آن اشعار محزون و غمگین بوده‌اند. بسیاری از لالایی‌ها بازگوی درونی‌ترین احساسات و عواطف زنان هستند. زنانی که اغلب از موقعیتی که بر آنها تحمیل شده ناراضی و در رنج بوده‌اند. تاریخ لالایی‌ها مملو از لحن گلایه‌آمیز و اعتراض‌گونه زنان و مادران است. گلایه از حاکمان زورگو و ستمگر، گلایه از دوری مردان از خانه به سبب جنگ یا کار، تبعیض جنسیتی، مردسالاری و چندهمسرگزینی مردان، فقر، گرسنگی و... به همین خاطر این حزن و اندوه در لالایی‌ها که از اعماق جان سرایندگان آن تراوش می‌کرده بی‌اثر نبوده است.

شاعران سعی می‌کنند با لالایی‌ها چه مفاهیمی را به کودک انتقال دهند؟

شاعران در سرودن لالایی‌ها می‌کوشند که لحن و موسیقی شادتری برای آن انتخاب کنند. تصویر زیبا و خوشایندی از جهان هستی و عناصر پیرامون به کودک ارائه دهند. امید و خوشبینی را در کودک امروز تقویت کنند و لالایی را با بازی‌های کلامی و ترانه‌های نوازشی پیوند دهند تا حس بهتری در کودک ایجاد شود.

شما هنگام سرودن لالایی با کارشناس یا روان‌شناس کودک هم مشورت می‌کنید؟

کار برای کودکان ظرافت‌ها و دقت‌های خاصی را طلب می‌کند. شناسایی نیازها و خلاها در این مسیر و خلق اثر برای این گروه سنی مستلزم مطالعات فراوان در زمینه‌های علمی، اجتماعی، روان‌شناسی و... است. هر چه که مطالعه و آگاهی سراینده در این زمینه‌ها فراوان‌تر باشد، حاصل و نتیجه آثاری که خلق می‌کند موثرتر و مطلوب‌تر خواهد بود. لالایی‌ها هم از دیگر قالب‌ها و مضامین ادبی مستثنا نیستند. شاعر قبل از پرداختن به هر موضوعی باید درباره آن تحقیق، پژوهش و مطالعه کافی داشته باشد. من به‌جز لالایی‌ها آثاری با موضوعات دیگری مثل مهارت‌های زندگی، مراقبت‌های جسمی و جنسی از کودکان و ترانه‌هایی برای جنین با هدف تعامل بین مادر و کودک در دوران بارداری منتشر کرده‌ام که برای خلق هر یک با مشاوران و متخصصان آن رشته‌ها هم گفت‌وگو داشته‌ام.

اگر خانواده‌ای بخواهد یک لالایی من درآوردی مخصوص کودکش بگویند، چه چیزهایی را باید مدنظر داشته باشند؟

به نظر من هر مادر و پدری می‌تواند برای کودکش لالایی بگوید. فارغ از زبان و قومیت و جغرافیا و فارغ از تمام دغدغه‌های ادبی بودن یا نبودن. کافی است کلامش ریتم و موسیقی داشته باشد، نوازشی باشد و عشق سرشار و بی‌بدیل مادری و پدری را به کودک منتقل کند. حتی این «هیچانه‌ها» می‌توانند کودک را سرشار از لذت بازی و نوازش و عشق کنند. در توضیح هیچانه هم باید بگویم به شعرهایی اطلاق می‌شود که شاعر در آن معنا و مفهومی مدنظرش نیست و تنها خوش‌آوایی و دل‌نشینی هدف شاعر است.